

Sylwia Gwoździewicz

Wybrane problemy bezpieczeństwa prawnego rodziny i dziecka

Selected issues of legal security of the family and a child

Podjęta tematyka ma na celu analizę najważniejszych elementów stworzonego w państwie polskim porządku prawnego bazującego na aspekcie poszanowania wartości, jaką jest rodzina i dobro dziecka oraz respektowania prawa w ich ochronie. Podstawą podjętych rozważań jest weryfikacja tezy, że obowiązujące przepisy prawa krajowego są spójne z naturalnym porządkiem wynikającym z chrześcijańskiej myśli prawnej. W realizacji podjętego celu analizie poddano zasadnicze przepisy prawa krajowego, jak i wybrane stanowiska wyrażone przez sądy w uzasadnieniach wybranych wyroków względem bezpieczeństwa prawnego rodziny i dziecka.

Słowa kluczowe: ochrona prawna rodziny i dziecka, wspieranie rodziny, piecza zastępcza, dobro dziecka, chrześcijańska myśl prawna, podmiotowość osoby ludzkiej.

The subject matter is aimed at analyzing the most important elements of the legal order created in the Polish state, based on the aspect of respecting the value of the family and the welfare of the child, and respecting the law in their protection. The basis for the considerations is the verification of the thesis that the applicable provisions of statutory law are consistent with the adopted constitution. In order to achieve the undertaken goal, the fundamental provisions of national law as well as selected positions expressed by the courts in the justifications of selected judgments regarding the legal security of the family and child were analyzed.

Key words: legal protection of the family and the child, family support, foster care, child welfare, Christian legal thought, subjectivity of the human person.

1. Chrześcijańska myśl prawna podstawą kształtowania bezpieczeństwa prawnego rodziny i dziecka

Na początku rozważań przedstawione zostaną podstawy chrześcijańskiej filozofii prawa wywodzącej się z tradycji augustiańskiej i tomiścycznej związanej z dorobkiem, jaki zawdzięczamy św. Augustynowi z Hippony i św. Tomaszowi z Akwinu. Jak wskazuje wielu współczesnych polskich czołowych przedstawicieli nauk prawnych, np. prof. dr hab. Andrzej Sylwestrzak, pisma św. Augustyna dotyczące chrześcijańskiego podejścia do rozwoju państwa, prawa, społeczeństwa i rodziny są w dalszym ciągu twórcze, jak i ponadczasowe¹. Zgodnie z augustyńską myślą prawną, sprawiedliwość leży u źródeł wspólnego porządku, państwo zaś będąc związkami ludu (*res populi*) ustanawia zasady społecznej i władczej organizacji, czego wyrazem jest prawo. Podstawą takiej organizacji musi być właśnie sprawiedliwość (*iustitia*), ponieważ bez niej „związek ludzi” przypomina raczej „barbarzyńską horde”². Poczucie dobra ogólnego oraz respektowanie zasad sprawiedliwości stać się powinny zasadami spajającymi i nadającymi państwu sens funkcjonowania. Zaprzeczenie sprawiedliwości powoduje w społeczeństwie destrukcyjne skutki. Sprawiedliwość rządzących i roztropność rządzonych okazują się zatem gwarancjami harmonijnego i pokojowego funkcjonowania całości³. Głównymi celami państwa okazują się porządek i pokój, przy czym oba te chrześcijańskie pojęcia opierają się na miłości, jako poczuciu sprawiedliwości. Porządek zatem oraz odpowiadające mu pokojowe stosunki w państwie i na świecie zakotwiczone zostały w określonej aksjologii, nie będąc celami samymi dla siebie, funkcjonującymi niezależnie od społeczeństwa i jego odczuć⁴. Teoria prawa

¹ Por. A. Sylwestrzak, *Filozofia Pokoju Św. Augustyna*, Studia Elbląskie, XIX (2018), s. 471.

² Por. Augustyn, *O Państwie*, IV,4, t. 1, s. 223.

³ Por. Święty Augustyn, *Państwo Boże*, w przekładzie ks. W. Kubicki, Kęty 1998.

⁴ A. Sylwestrzak, *Filozofia Pokoju Św. Augustyna*, Studia Elbląskie, XIX (2018), s. 477; za Św. Augustyn, *Rozum i wiara*, Warszawa 1993.

św. Augustyna opiera się na założeniu konieczności posiadania przez państwo instrumentów umożliwiających osiągnięcie stojących przed nim zadań. Sprawiedliwość urzeczywistniana przez prawo stać się powinna ostoją jedności, pokoju i harmonii w rozwoju jednostki i zbiorowości. Ludzkie pojmowanie sprawiedliwości jest jednak wysoce niedoskonałe w porównaniu z najwyższą sprawiedliwością Boga. Św. Augustyn zatem dochodzi do teorii źródeł prawa pisanego, znajdującego swe podstawy w prawie boskim, wyróżniając prawo naturalne oraz prawo doczesne. Taka jest właśnie hierarchia źródeł prawa, gdzie fundamentalną rolę spełnia „Prawo Boskie” (lex aeterna, lex Dei, lex divina), do którego zasad nawiązuje „prawo naturalne” (lex naturalis), a dopiero na trzecim miejscu plasuje się „prawo doczesne”, czyli ustanowione przez państwo (lex temporalis). Prawo Boże charakteryzuje się ponadczasowością i oznacza doskonałość. „Jest to prawo, według którego sprawiedliwość jest równoznaczna z powszechnym panowaniem idealnego ładu”. Zawiera ono najwyższą wiedzę (summa sapientia) i powszechną mądrość (sapientia universalis). W swojej nauce św. Augustyn zaznacza, że należy stosować prawo doczesne, ponieważ jest gwarancją pokoju i bezpieczeństwa, chociaż w przypadku sprzeczności między normą prawa doczesnego a Prawem Boskim bezwzględnie należy podporządkować się Prawu Boskiemu⁵. W rezultacie nauka społeczna Św. Augustyna opiera się na poszanowaniu godności i równości człowieka, stanowiących fundamentalne wartości w organizacji państwa. Z tego punktu widzenia rozwijał koncepcję własności i wspólnoty, wolności i równości, potępienia niewolnictwa czy roli pracy i użyteczności zawodów⁶.

Według św. Augustyna rodzina z kolei stanowi podstawową komórkę, na której opiera się władza państwowa. Jak również w tematyce wkładu nauk św. Augustyna w teorię państwa, prawa i rodziny w analizie jego nauk czynionej przez Edwarda Sienkiewicza⁷, człowiek jako jednostka wchodzi w skład rodziny, społeczeństwa, a wspólnota, rozumiana jako możliwość i zarazem potrzeba bycia z innymi, stanowiła dla św. Augustyna wielką, niezwykłą wartość. Jako naturalna potrzeba, między innymi w dążeniu do prawd wykraczających poza porządek przyrodzony, ukazana została

⁵ A. Sylwestrzak, *Filozofia Pokoju Św. Augustyna*, Studia Elbląskie, XIX (2018), s. 477; za Św. Augustyn, *Rozum i wiara*, Warszawa 1993.

⁶ A. Sylwestrzak, *Filozofia Pokoju Św. Augustyna*, Studia Elbląskie, XIX (2018), s. 480; za Św. Augustyn, *O nauce chrześcijańskiej*, Warszawa 1989.

⁷ E. Sienkiewicz, *Koncepcja państwa według św. Augustyna*, Studia Paradyskie, t. 25, 2015, s. 207

przez niego jako rzeczywistość o wiele głębsza niż utylitarnie rozumiany, wygodniejszy od ludzkiej samotności sposób egzystencji. Stąd w procesie państwowotwórczym podstawową komórką jest rodzina, wyżej stoi społeczeństwo, następnie państwo, któremu z kolei powinno służyć całe społeczeństwo, z kolei najwyżej stoi Bóg, którego prawa są ponad prawami ziemskimi i których należy bezwzględnie przestrzegać. Państwo – według św. Augustyna – wywodzi się z rodziny i powstaje dzięki rodzinie jako wyższy etap jej rozwoju, w którym istotną funkcję pełni osoba ludzka. Jak dalej w tych rozważaniach wskazuje Edward Sienkiewicz⁸, podstawa ta pozostaje aktualną nie tylko przy powstawaniu nowej struktury, lecz także jest taką w znaczeniu jej jakości, ponieważ religijne rodziny pozytywnie wpływają na jedność i porządek społeczny większych struktur tworzonych w celu osiągnięcia przez człowieka konkretnych dóbr. Natomiast rodziny kierujące się egoizmem, w których nie przestrzega się powszechnie uznanych wartości, osłabiają każdą większą społeczność. Z kolei relacja do każdego człowieka to, zdaniem św. Augustyna, szczególnie okazja zweryfikowania tego, jakim dobrem człowiek jest dla innych, czyli zweryfikowania miłości własnej, która często staje się egoistyczna i jest powodem braku miłości do drugiego człowieka⁹.

W myśl św. Tomasza z Akwinu prawo naturalne wyraża pierwotny zmysł moralny, który pozwala człowiekowi rozpoznać rozumem, czym jest dobro i zło, prawda i kłamstwo. Prawo naturalne jest to autentyczne, zgodne z rzeczywistością rozumienie zasady, że dobro należy czynić, a zła unikać. Zdolność rozróżniania dobra i zła, tego, co sprawiedliwe i niesprawiedliwe, powinna się odzwierciedlać w prawach stanowionych. Prawo – jak je definiuje św. Tomasz – jest to decyzja rozumu, mająca na celu dobro wspólne, promulgowana przez tego, do kogo należy troska o społeczność¹⁰. Jak słusznie podkreśla Jacek Salij, św. Tomaszowi obcy jest pesymizm poznawczy, który miał później zatriumfować w filozoficznym liberalizmie, gdzie wobec różnorodności ludzkich poglądów na temat dobra i zła zwątpiono w możliwość ich autentycznego poznania – i jak to trafnie określił Benedykt XVI w swoim orędziu pokojowym z 1 stycznia 2008 r. – rozpoznawanie dobra i zła wydano „na łaskę i niełaskę kruchego,

⁸ Por. Tamże, s. s. 201–220

⁹ Por. E. Sienkiewicz, *Koncepcja państwa według św. Augustyna*, Studia Paradyskie, t. 25, 2015, s. 201–220.

¹⁰ J. Salij, *Prawo naturalne i prawa stanowione w ujęciu Św. Tomasza z Akwinu*, Łódzkie Studia Teologiczne, 26 (2017) 2, s. 105–106; za „Lex nihil est aliud quam quaedam rationis ordinatio ad bonum commune, ab eo qui curam communitatis habet, promulgata” (Summa theologiae, 1–2 q. 90 a. 4.); tłum z łac. autor.

tymczasowego konsensusu¹¹. Dążąc w argumentacji za myślą Jacka Salija, nasza zdolność rozróżniania dobra i zła, tego, co sprawiedliwe i niesprawiedliwe, powinna się odzwierciedlać w prawach stanowionych. „Prawo – jak je definiuje św. Tomasz – jest to decyzja rozumu, mająca na celu dobro wspólne, promulgowana przez tego, do kogo należy troska o społeczność”. Prawo stanowione ani nie utożsamia się z nakazami moralnymi (stąd np. Tomasz stanowczo twierdzi, że nie wszystko, co jest przedmiotem powinności moralnej, ma być regulowane przez prawo ani też nie może być całkiem niezależne od moralności, a już zwłaszcza nie może nakazywać czegoś moralnie złego¹²).

Z tej perspektywy idąc za wnioskowaniem ks. prof. dr hab. Piotr Roszaka, można zauważyć głęboki sens prawa i jego potrzeby w życiu człowieka zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i społecznym. Jego celem nie jest zachowanie *status quo* różnych grup społecznych, niedopuszczanie do konfliktów między nimi, ale – jako kierowanie ludzi do celu poprzez osiąganie dobra wspólnego – jego najgłębszym sensem jest czynienie ludzi przyjaciółmi, gdyż taki model jest najbardziej adekwatny i gwarantujący rozwój człowieka. Człowieka nie można też analizować w oderwaniu od wspólnoty, ale w relacji do niej¹³. Norma prawna nie jest dobra po prostu dlatego, że jest legalna: odwrotnie, jest legalna, ponieważ dotyczy „dobra” właściwie pojętego. Tym samym normy prawne mają stawać się sposobnością do wzrastania w wolności, która nie polega na samym wyborze, ale na wyborze dobra¹⁴.

2. Konstytucyjna ochrona praw dziecka i rodziny. Zasada pomocniczości

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia z dnia 2 kwietnia 1997 r.¹⁵ zawiera w postanowieniach nadrzędnych obowiązującego w Polsce

¹¹ Ibidem, s. 106.

¹² J.Salij, *Prawo naturalne i prawa stanowione w ujęciu Św. Tomasza z Akwinu*, Łódzkie Studia Teologiczne, 26 (2017) 2, s.106; za Por. tytuł artykułu w *Summa theologiae*, 1–2 q. 92 a.1: *Utrum effectus legis sit homines facere bonos*.

¹³ Roszak, P., & Wólkowski, J. (2020). *Istota prawa według św. Tomasza z Akwinu*, *The Legal Culture*, 2(1), s. 42. <https://doi.org/10.37873/legal.2019.2.1.54>

¹⁴ Por. Roszak, P., & Wólkowski, J. op. cit. s. 48.

¹⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (t.j. Dz. U z 2009 r., Nr 114, poz. 946).

porządku prawnego, zasad, relacji społecznych i prawnych, wiele odnie-
sień związanych z ochroną rodziny i dziecka.

Już w rozdziale pierwszym w art. 18 wskazana została definicja mał-
żeństwa jako związku kobiety i mężczyzny oraz postanowienia, że rodzi-
na, macierzyństwo i rodzicielstwo ma znajdować się pod ochroną i opieką
Rzeczypospolitej Polskiej, dalej art. 33 wskazuje, że kobieta i mężczyzna
w Rzeczypospolitej Polskiej mają równe prawa w życiu rodzinnym.
W rozdziale trzecim art. 38 Rzeczypospolita Polska zapewnia każdemu
człowiekowi prawną ochronę życia, art. 47 wskazuje, że każdy ma prawo
do ochrony prawnej życia rodzinnego. Z kolei art. 48 zapewnia rodzi-
com prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem
z uwzględnieniem stopnia dojrzałości dziecka, a także wolności jego
sumienia i wyznania oraz jego przekonań. Cytowany artykuł wskazuje,
że rodzice mają prawo do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania
moralnego i religijnego, zgodnie ze swoimi przekonaniem. Natomiast
ograniczenie lub pozbawienie praw rodzicielskich może nastąpić tylko
w przypadkach określonych w ustawie i tylko na podstawie prawomoc-
nego orzeczenia sądu. Zatem dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej
ma prawo do opieki i pomocy władz publicznych. Ustawa zasadnicza nie
ogranicza się więc do zapewnienia dziecku ochrony, ale wprowadza też
prawo do żądania od organów władzy publicznej opieki i pomocy. Pomoc
władz publicznych jest szczególnie niezbędna w przypadku dziecka po-
zbawionego opieki rodzicielskiej i art. 72 ust. 2 nakłada na władze tego
rodzaju obowiązek.

Kolejny artykuł Konstytucji RP – art. 71 – stanowi, że państwo w swo-
jej polityce społecznej i gospodarczej uwzględnia dobro rodziny. Rodziny
znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej, zwłaszcza wie-
lodzietne i niepełne, mają prawo do szczególnej pomocy ze strony władz
publicznych. Zaznaczyć należy, że art. 71 w ust. 2 wskazującym na to,
że matka przed i po urodzeniu dziecka ma prawo do szczególnej pomocy
władz publicznych, której zakres określa ustawa, jest spójny z omawianymi
w kolejnym rozdziale postanowieniami Konwencji o Prawach Dziecka¹⁶
i Deklaracji Praw Dziecka¹⁷.

¹⁶ Konwencja o Prawach Dziecka (przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 20 listopada 1989 r.) (Dz. U. z dnia 23 grudnia 1991 r.).

¹⁷ Deklaracja Praw Dziecka (chwalona przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 20 listopada 1959 r.).

Kolejny artykuł Konstytucji RP – art. 72 – stanowi, że Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją, a dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej ma prawo do opieki i pomocy władz publicznych. W toku ustalania praw dziecka organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko są obowiązane do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka. W sytuacjach kryzysowych, gdy rodzina nie jest w stanie poradzić sobie z problemami (nie może, nie potrafi bądź nie chce zajmować się dzieckiem) zachodzi konieczność udzielenia pomocy, wsparcia zewnętrznego lub interwencji. W myśl zatem konstytucyjnej zasady pomocniczości, dziecko ma prawo do pomocy, w tym do pieczy zastępczej.

Zasada pomocniczości państwa ma zatem zasadnicze znaczenie w kwestii omawianej problematyki. Po pierwsze, stanowi zakaz ingerencji społeczności wyższej i wyżej zorganizowanej (struktury samorządowe, administracja publiczna, państwo) w problemy społeczności niższej i niżej zorganizowanej (jednostka, rodzina, małe struktury lokalne) w sytuacji, gdy ta społeczność potrafi realizować stojące przed nią zadania. W przypadku rodziny, która realizuje samodzielnie swoje funkcje, wspólnoty wyższe powinny szanować jej autonomię dopóki istnieją możliwości samodzielnego radzenia sobie z problemami. Kolejny aspekt tej zasady stanowi tzw. subsydiarne towarzyszenie, jest to sytuacja, w której rodzina nie potrafi samodzielnie podołać realizacji swych podstawowych zadań i funkcji. W takiej sytuacji na właściwych organizacjach, służbach publicznych spoczywa obowiązek pomocy i wsparcia, (a tylko w uzasadnionych prawnie sytuacjach ingerowania w zadania rodziny) w celu pomocy w odbudowie i podtrzymaniu zagrożonych funkcji. Taką sytuacją jest zagrożenie konstytucyjnego dobra dziecka. Pomoc na tym etapie powinna być realizowana z uwzględnieniem aktywności i woli samych zainteresowanych, aby nie uzależnić ich od pomocy w myśl zasady „dopomagać, nie zastępować”. Ostatni trzeci aspekt zasady pomocniczości to subsydiarna redukcja, jako przesłanie dla instytucji pomocy, by zaprzestać jej w chwili, gdy rodzina jest w stanie znów samodzielnie funkcjonować.

3. Podstawy prawnej ochrony dziecka w Rzeczypospolitej Polskiej

Założeniem głównym podjętych rozważań jest oparcie się na tezie art. 2 ust. 1 Ustawy z 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka¹⁸, zgodnie z którą przyjęta została definicja dziecka jako istoty ludzkiej od poczęcia do osiągnięcia pełnoletności, jak i tezie opartej na art. 1 Ustawy z 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży¹⁹, zgodnie z którą prawo do życia podlega ochronie, w tym również w fazie prenatalnej (w granicach określonych w ustawie).

Przyjęcie w polskich przepisach definicji dziecka jest zgodne z postanowieniami uchwalonej przez Zgromadzenie Ogólne ONZ Deklaracji Praw Dziecka²⁰ wskazującymi, że dziecko z powodu niedojrzałości fizycznej i umysłowej wymaga szczególnej opieki i troski, a także odpowiedniej opieki prawnej zarówno przed urodzeniem, jak i po urodzeniu.

Również czwarta zasada cytowanej Deklaracji Praw Dziecka wskazuje, że dziecko jest uprawnione do tego, aby zdrowo rosło i rozwijało się, w tym celu należy zapewnić szczególną ochronę zarówno dziecku, jak i matce, łącznie z odpowiednią opieką, tak przed urodzeniem, jak i po urodzeniu. Ważnym argumentem do obrony prawnej definicji dziecka wskazanej i nadal utrzymanej (wg stanu prawnego na dzień 1 marca 2023 r.) ustawą o Rzeczniku Praw Dziecka jest to, że wskazane zasady Deklaracji Praw Dziecka zostały powtórzone również w zapisach Konwencji o Prawach Dziecka²¹. Zasada pomocniczości jest również nadrzędną zasadą cytowanej Konwencji o Prawach Dziecka. To rodzice mają prawo do wychowania dziecka i na nich spoczywa główna odpowiedzialność za dzieci. Państwo ma szanować odpowiedzialność, prawo i obowiązek rodziców za dziecko (art. 5). Zasada ta jest rozwinięta w art. 18 podkreślającym, że dziecko jest przedmiotem największej troski ze strony rodziców (lub w określonych przypadkach opiekunów prawnych), którzy ponoszą główną

¹⁸ Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 292.).

¹⁹ Ustawa z 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 1575).

²⁰ Deklaracji Praw Dziecka (chwalona przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 20 listopada 1959 r.).

²¹ Konwencji o Prawach Dziecka (przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 20 listopada 1989 r.) (Dz. U. z dnia 23 grudnia 1991 r.).

odpowiedzialność za wychowanie i rozwój dziecka, mając przy tym prawo do korzystania z pomocy państwa w wykonywaniu tych obowiązków związanych z wychowywaniem dzieci, przy tym to państwo zapewnia rozwój instytucji, zakładów i usług w zakresie opieki nad dziećmi. Także zapewnienie dziecku odpowiedniego standardu życia to obowiązek rodziców. Konwencja zobowiązuje Państwa do zapewnienia specjalnej ochrony i pomocy dzieciom czasowo lub stale pozbawionym środowiska rodzinnego lub nie mogącym, ze względu na swe dobro, w nim przebywać (art. 20). To państwo ma podejmować niezbędne kroki mające na celu wspomaganie rodziny w wypełnianiu tych funkcji (art. 27). Analizowane przepisy zatem podkreślają rangę i znaczenie praw dziecka, w tym praw do pieczy zastępczej jako instytucji realizującej zasadę pomocniczości względem rodziny. Większość państw europejskich stworzyła podstawy prawne opieki nad dzieckiem oraz podjęła współpracę na rzecz ochrony i zabezpieczenia prawidłowego rozwoju fizycznego, intelektualnego i moralnego dziecka dopiero na przełomie XIX/XX wieku. Względem wypełnienia zadań związanych z zasadą pomocniczości ustanowiono w Polsce szereg różnych regulacji zwłaszcza w zakresie funkcjonowania placówek opiekuńczo-wychowawczych i pomocy społecznej, które ostatecznie zaowocowały podjęciem odrębnej Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej²², która – jak czytamy w jej sentencji – ma stać na pieczy dobra dzieci, które potrzebują szczególnej ochrony i pomocy ze strony dorosłych, środowiska rodzinnego, atmosfery szczęścia, miłości i zrozumienia, w trosce o ich harmonijny rozwój i przyszłą samodzielność życiową, dla zapewnienia ochrony przysługujących im praw i wolności oraz dla dobra rodziny, która jest podstawową komórką społeczeństwa oraz naturalnym środowiskiem rozwoju. Ustawą tym samym państwo gwarantuje skuteczną pomoc dla rodziny przeżywającej trudności w opiekowaniu się i wychowywaniu dzieci oraz skuteczną ochronę dzieci w podkreśleniu, że pomoc ta może być osiągnięta przez współpracę wszystkich osób, instytucji i organizacji pracujących z dziećmi i rodzicami.

Nawiązując do przedmiotu rozważań, nie sposób pominąć kwestii ochrony prawnej życia dziecka poczętego. W obecnym polskim systemie prawnym oprócz ustawy zasadniczej dziecko poczęte jest chronione przepisami Kodeksu karnego²³ (art. 152 i art. 153) oraz przepisami Ustawy

²² Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 447)

²³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 1138 z późn. Zm).

o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerwania ciąży²⁴. Zgadając się z argumentacją adwokat Agaty Jończyk, debata o możliwości wyłączenia określonych faz życia ludzkiego spod ochrony prawnej podważałaby prawo do życia dziecka w fazie prenatalnej, co jednocześnie zaprzeczyłoby istocie samego prawa naturalnego i stanowionego, jak i sprawiedliwości stawiającej człowieka nadrzędną i pierwszoplanową wartością w hierarchii dóbr chronionych przez prawo. Dlatego też, pośród środków ochrony tego prawa fundamentalną rolę odgrywa prawo stanowione, w którym szczególne miejsce zajmuje prawo karne. Artykuły 152 k.k. i 153 k.k. stanowią grupę przepisów chroniących życie dziecka poczętego oraz dotyczą nierozzerwalnie związanej z tym ochrony zdrowia kobiety ciężarnej, a w konsekwencji również prawa kobiety do macierzyństwa²⁵. Ponadto zaznaczyć należy, że po zmianie przepisów kodeksu karnego od 14 marca 2023 r. podwyższony został o trzy lata górny próg karalności tj. jeżeli następstwem czynu określonego w art. 152 § 3 k.k. lub w art. 153 k.k. jest śmierć kobiety ciężarnej, sprawca będzie podlegał karze pozbawienia wolności od lat 2 do 15²⁶.

Z kolei ustawa o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerwania ciąży²⁷ stanowi w swej sentencji, że życie jest fundamentalnym dobrem człowieka, a troska o życie i zdrowie należy do podstawowych obowiązków państwa, społeczeństwa i obywatela, tym samym państwo polskie uznaje prawo każdego do odpowiedzialnego decydowania o posiadaniu dzieci oraz prawo dostępu do informacji, edukacji, poradnictwa i środków umożliwiających korzystanie z tego prawa. W argumentacji niniejszych rozważań zaznaczyć należy, że w 2021 r. również przepisy tej ustawy zostały zaostrzone, bowiem na mocy wyroku z dnia 22 października 2020 r.²⁸ Trybunał Konstytucyjny orzekł niezgodność art. 4a ust. 1 pkt 2 ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży – z art. 38 (w związku z art. 30 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej), przez to, że przepis ten legalizował praktyki

²⁴ Ustawy z 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerwania ciąży (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 1575).

²⁵ Por. A. Jończyk, *Dziecko poczęte jako przedmiot ochrony na gruncie art. 152 i 153 kodeksu karnego*, „Palestra” 2018, nr 4, s. 79-82.

²⁶ Por. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 1138 z późn. zm).

²⁷ Ustawy z 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerwania ciąży (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 1575).

²⁸ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 października 2020 r. sygn. akt K 1/20 (Dz. U. z 2021 r., poz. 175).

eugeniczne w stosunku do dziecka jeszcze nieurodzonego, odmawiając mu tym samym poszanowania i ochrony godności człowieka. Przepis ten został zatem usunięty, co tym samym przyczyniło się do szerszego ugruntowania zasad bezpieczeństwa prawnego ochrony życia dziecka jeszcze nieurodzonego.

4. Analiza wybranych wyroków sądów w problematyce ochrony dziecka i rodziny

W analizie wyroków sądów w problematyce ochrony dziecka i rodziny ważną kwestią, na którą należy zwrócić uwagę, jest weryfikacja stosowania przez sądy przesłanki nadrzędnej, jaką jest kierowanie się „dobrem dziecka” (czy względem braku legalnej definicji np. „właściwie pojętego interesu dziecka” „ochrony interesów dziecka”) oraz warunków, jakie zaistniały do zastosowania przesłanki pomocniczości względem konkretnego indywidualnego problemu.

Przykładem może być stanowisko wyrażone wyrokiem WSA w Gliwicach z dnia 31 lipca 2019 r. sygn. akt II SA/GI 559/19²⁹ czy też wyrokiem WSA w Łodzi z dnia 22 marca 2019 r. sygn. akt II SA/Łd 96/19³⁰, które wskazują, że jeśli przepisy wykonawcze np. rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie szczegółowych warunków realizacji rządowego programu „Dobry start”³¹, w sposób niedostateczny chronią nie tylko prawa jednostki, jaką jest rzeczywisty opiekun dziecka (sprawujący na mocy rozstrzygnięcia sądu bieżącą pieczę), lecz przede wszystkim nie chronią praw dzieci, na rzecz których świadczenie jest przewidziane, prowadząc do nierównego ich traktowania. W tej sytuacji, poszukując właściwej ochrony interesów dzieci, a przy tym i ich opiekuna sprawującego pieczę, należy odnosić się bezpośrednio do zasad Konstytucji RP i przepisów Konwencji o Prawach Dziecka. W rozpatrywanych wyżej wymienionych

²⁹ Por. Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gliwicach z dnia 31 lipca 2019 r. sygn. akt II SA/GI 559/19, LEX nr 2714849.

³⁰ Por. Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Łodzi z dnia 22 marca 2019 r. sygn. akt II SA/Łd 96/19.

³¹ Por. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 maja 2018 r. w sprawie szczegółowych warunków realizacji rządowego programu „Dobry start” (Dz. U. z 2018 r., poz. 1061). Aktualna podstawa: Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 czerwca 2021 r. w sprawie szczegółowych warunków realizacji rządowego programu „Dobry start” (Dz. U. z 2021r., poz. 1092).

wyrokach sprawach, chodziło o ograniczenie uprawnień opiekunów prawnych dziecka, w dostępności do świadczeń przysługujących im w ramach programu pomocowego „Dobry Start” , które stanowiło istotne naruszenie praw wynikających wprost z Konstytucji RP i Konwencji o Prawach Dziecka. Państwo ma bowiem obowiązek uznawać prawo każdego dziecka do poziomu życia odpowiadającego jego rozwojowi fizycznemu, psychicznemu, duchowemu, moralnemu i społecznemu. Rodzice (rodzic) lub inne osoby odpowiedzialne za dziecko ponoszą główną odpowiedzialność za zabezpieczenie (w ramach swych możliwości, także finansowych) warunków życia niezbędnych do rozwoju dziecka. Natomiast państwo, zgodnie z warunkami krajowymi oraz odpowiednio do swych środków, ma obowiązek podejmować właściwe kroki dla wspomagania rodziców lub innych osób prawnie odpowiedzialnych za dziecko w realizacji tego prawa oraz udzielać, w razie potrzeby, pomocy materialnej oraz uruchamiać inne programy pomocy.

Zakończenie

Artykuł miał na celu analizę aktualnych przepisów prawa (wg stanu na dzień 1 marca 2023 r.) względem tematyki bezpieczeństwa prawnego rodziny i dziecka, jak i wskazanie powiązań mających swoje źródło w chrześcijańskiej myśli prawnej, ukształtowanej ponad 2 tys. lat temu, która to myśl od początku kładzie nacisk w teorii państwa, prawa, sprawiedliwości oraz rodziny na to, że ludzkie prawa powinny opierać się na fundamencie prawa naturalnego, zgodnie z którym zdolność rozróżniania dobra i zła, tego, co sprawiedliwe i niesprawiedliwe, powinno się odzwierciedlać w prawach stanowiących państwa. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. zawiera wiele odniesień związanych z ochroną rodziny i dziecka, a jej przepisy mają swoje odpowiednie odniesienie w dedykowanych ustawach, które to w przedmiocie Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej; Ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka; Ustawy z 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerwania ciąży oraz Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny – poddano analizie.

Bibliografia

- Jończyk A., *Dziecko poczęte jako przedmiot ochrony na gruncie art. 152 i 153 kodeksu karnego*, „Palestra” 2018, 4.
- Roszak P., Wólkowski J., *Istota prawa według św. Tomasza z Akwinu*, The Legal Culture, 2(1)2020 <https://doi.org/10.37873/legal.2019.2.1.54>
- Salij J., *Prawo naturalne i prawa stanowione w ujęciu Św. Tomasza z Akwinu*, Łódzkie Studia Teologiczne, 26 (2017) 2.
- Sienkiewicz E., *Koncepcja państwa według św. Augustyna*, Studia Paradyskie, t. 25, 2015.
- Sylwestrzak A., *Filozofia Pokoju św. Augustyna*, Studia Elbląskie, XIX (2018).
- Św. Augustyn, *Państwo Boże*, w przekładzie ks. W. Kubicki, Kęty 1998
- Św. Augustyn, *Rozum i wiara*, Warszawa 1993.

Źródła prawa:

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (t.j. Dz. U. z 2009 r., Nr 114, poz. 946).
- Konwencja o Prawach Dziecka (przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 20 listopada 1989 r.) (Dz. U. z dnia 23 grudnia 1991 r.).
- Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 292.).
- Ustawa z 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerwania ciąży (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 1575).
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 1138 z późn.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 czerwca 2021 r. w sprawie szczegółowych warunków realizacji rządowego programu „Dobry start” (Dz. U. 2021, poz. 1092).
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 października 2020 r. sygn. akt K 1/20 (Dz. U. z 2021 r., poz. 175).
- Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gliwicach z dnia 31 lipca 2019 r. sygn. akt II SA/Gl 559/19, LEX nr 2714849.
- Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Łodzi z dnia 22 marca 2019 r. sygn. akt II SA/Łd 96/19.
- Deklaracja Praw Dziecka (uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 20 listopada 1959 r.).

